

La Iliada o el poema de la força

El verdader heroi, el verdader tema, el centre de la *Iliada*, és la força. La força manejada pels homes, la que sotmet els homes, aquella davant la qual la carn dels homes es retreu. L'ànima humana no para d'aparèixer-hi modificada per les relacions amb la força, empesa, encogada per aquella de què creu disposar, doblegada sota la coerció de la que pateix. Els qui havien somniat que la força, gràcies al progrés, era ja per sempre cosa del passat han pogut veure en aquest poema un document; els qui saben discernir la força, avui o en altre temps, al centre de tota història humana, hi troben el més bell, el més pur dels miralls.

La força és el que fa, de tothom qui hi és sotmès, una cosa. Quan s'exerceix fins al final, fa de l'home una cosa en el sentit més literal, car en fa un cadàver. Hi havia algú i, un instant més tard, no hi ha ningú. És un quadre que la *Iliada* no es cansa de presentar-nos:

...els cavalls
feien ressonar els carros buits pels camins de la guerra.
Com a dol pels conductors sense màcula. A terra, ells,
jeien, als voltors pla més cars que a les seves esposes.

L'heroi és una cosa arrossegada rere un carro per la pols.

...Tot volt, els cabells
negres eren estesos, i el cap sencer dintre la pols
jeia, adés encisador; poc abans, Zeus, als enemics,
els havia permès d'enwili'l a la terra natal.

L'amarguesa d'aquest quadre, l'assaborim pura, sense que cap ficció reconfortant vingui a alterar-la, cap immortalitat consoladora, cap fada aurèola de glòria o de pàtria.

La seva ànima fora dels membres s'enfugí, se n'anà a l'Hades,
plorant pel seu destí, abandonant virilitat i juvenesa.

Encara més punyent, tan dolorós és el contrast, és l'evocació sobtada, aviat esvaïda, de l'altre món, el món lluny, precari i emotiu de la pau, de la família, aquest món on cada home és per als qui l'envolten allò que més compta.

Cridava a les serventes dels bells cabells pel retard
a posar prop del foc un gran trespeus, perquè hi hagués
per a Hèctor un bany calent en tornar del combat.
¡La innocent! No sabia que, ben lluny dels banys calents,
el braç d'Aquil·les l'havia sotmès, per Atena, la dels ulls verds.

Certament, n'era lluny, dels banys calents, el malaurat. No era pas l'únic. Gairebé tota la *Iliada* en passa lluny, dels banys calents. Gairebé tota la vida humana n'ha passat sempre lluny, dels banys calents.

La força que mata n'és una forma sumària, grossera, de la força. ¡Com n'és, però, de més variada en els procediments, més sorprenent en els efectes, l'altra, la que no mata, és a dir, la que encara no mata! Matarà de segur, o matarà potser, o és solament suspesa damunt l'ésser que en qualsevol moment pot matar; sigui com sigui, canvia l'home en pedra. Del poder de transformar un home en cosa fent-lo morir en procedeix un altre, ben altrament prodigiós: el de fer-ne una cosa d'un home que resta viu. És viu, té una ànima; és, però, una cosa. Un ésser ben estrany, una cosa que té ànima; estrany estat, per a l'ànima. ¡Qui pot dir quant aguantarà, ella, abans de conformar-s'hi, cargolar-se, doblegar-se sobre si mateixa? No és pas feta per a habitar una cosa; quan hi és obligada, no hi ha res, en ella, ja, que no pateixi violència.

Un home desarmat i nu a qui s'adreça una arma esdevé cadàver abans de ser-ne tocat. Un moment, però, encara, combina, intenta, espera:

*Pensava, sense moure's. L'altre se li acosta, mort de por,
ansiós de tocar-li els genolls. Volia, dins el cor,
salvar-se de la mala mort, del destí negre...
I amb un braç estrenyia, suplicant, els seus genolls,
amb l'altre aguantava la llança aguda sense amollar-la...*

Aviat, però, comprèn que l'arma no s'apartarà pas i, tot i encara respirar, només és matèria i, tot i encara pensar, no pot pensar ja més:

*Així parlà aquest fill tan brillant de Príam
amb mots que suplicaven. Sentí una veu inflexible:
.....
Digué; a l'altre, cor i genolls li defalleixen;
deixa anar la llança, i cau assegut, les mans esteses,
les dues mans. Aquil.les arrenca el glavi agut,
clava a la clavícula, al llarg del coll; i tot sencer
enfonsa el glavi de dos talls. Ell, cara avall, a terra
jeu estès, la negra sang flueix humectant la terra.*

Quan, fora de combat, un estranger feble i sense armes suplica a un guerrer, no és pas per això condemnat a mort; però un instant d'impaciència de part del guerrer bastaria per a llevar-li la vida. Això és prou perquè la seva carn perdi la principal propietat de la carn viva. Un tros de carn viva manifesta la vida abans que res amb un sobresalt; una pota de granota, sota el xoc elèctric, se sobresalta; la proximitat o el contacte amb una cosa horrible o terrífica fa sobresaltar no importa quin paquet de carn, de nervis i de músculs. Només que, un que supliqui, no s'estremeix pas, ni tremola; ja no en té llicència; els seus llavis van a tocar l'objecte per a ell més carregat d'horror:

*Hom no veié pas entrar el gran Príam. S'aturà,
estrenyé els genolls d'Aquil.les, li besà les mans,
terribles, occidores d'homes, que li havien massacrat tants fills.*

L'espectacle d'un home reduït a aquest grau de desgràcia glaça com aproximadament glaça la visió d'un cadàver:

*Com quan el dur malastre pren algú, que al seu país
ha matat, i arriba a casa d'algú altre,
d'un de ric; un fremiment pren aquells qui el veuen;
així Aquil.les fremí en veure el diví Príam.
També els altres fremiren, mirant-se els uns als altres.*

Però és només un moment, i tot seguit la presència del desgraciat és oblidada:

*Digué. L'altre, pensant en son pare, el volgué plorar;
prenent-lo pel braç, apartà una mica el vell.
Tots dos recordaven, l'un Hèctor, occidor d'homes,
i es fonia en llàgrimes als peus d'Aquil.les, contra terra;
però Aquil.les, ell, plorava son pare, i també a estones
Patrocle; els sanglots de tots dos omplenaven l'estança.*

No és pas per insensibilitat que Aquil.les amb un gest es desfà del vell abraçat als seus genolls; les paraules de Príam evocant-li el seu vell pare l'han commòs fins a les llàgrimes. Simplement, es troba essent tan lliure en les actituds, en els moviments, com si en comptes d'un suplicant, el qui li toca els genolls, fos un objecte inert. Els éssers humans, entorn nostre, tenen, per la seva sola presència, el poder, propi només d'ells, d'aturar, de reprimir, de modificar cadascun dels moviments que el nostre cos esbossa; un passavolant no ens desvia pas del camí de la mateixa manera que un rètol, ni hom s'aixeca, camina o es torna a asseure a la seva habitació quan està sol de la mateixa manera que quan té una visita. Aquesta influència indefinible de la presència humana, però, no l'exerceixen pas els homes que un moviment d'impaciència pot privar de la vida abans fins i tot que un pensament tingui temps de condemnar-los a mort. Davant seu els altres es mouen com si no hi fossin; i ells, per la seva banda, amb el perill en què es troben de ser en un instant reduïts a no-res, imiten el no-res. Empesos, cauen; caiguts que són, resten a terra tant de temps com l'atzar no faci passar per l'esperit de ningú el pensament d'alçar-los. Però, encara que finalment siguin alçats, i honorats amb paraules cordials, no gosen pas prendre-se-la seriosament, aquesta resurrecció, expressar un desig; una veu irritada els retornaria tot d'una al silenci:

Digué, i el vell tremolà i obeí.

Els suplicants, almenys, un cop acollits, tornen a ser homes com els altres. Però hi ha éssers més desgraciats que, sense morir, esdevenen coses per a tota la vida. En els seus dies no hi ha marge, cap buit, gens de camp lliure per a res que surti d'ells. No és pas que visquin més durament que altres, que estiguin situats socialment més avall que altres; és una altra espècie humana, un compromís entre home i cadàver. Que un ésser humà sigui una cosa, hi ha aquí, des del punt de vista lògic, contradicció; però, quan aquest impossible es fa realitat, la contradicció esdevé, dins l'ànima, esquinçament. Aquesta cosa aspira tothora a ser home, o dona, i no hi arriba mai. És una mort que s'estén al llarg de tota una vida; una vida que la mort ha glaçat molt abans de suprimir-la.

La verge, filla d'un sacerdot, patirà aquesta sort:

No la tornaré pas. Abans, la vellesa l'haurà atesa

*a la nostra estança, a Argos, lluny del seu país,
corrent a la feina, venint al meu llit.*

La dona jove, mare de poc, esposa del príncep, la patirà:

*I potser un dia a Argos teixiràs roba per a una altra
i portaràs l'aigua del Messeis o l'Hiperé,
ben a desgrat, sota el pes d'una dura necessitat.*

L'infant hereu del ceptre reial la patirà:

*Elles sens dubte se'n'niran al fons de les naus concavades,
jo entre elles; tu, fill meu, o amb mi,
em seguiràs i faràs feines degradants,
forçant-te als ulls d'un amo sens dolçor...*

Aquesta sort del fill, als ulls de la mare, és tan temible com la mort; l'espòs desitja haver mort abans de veure-hi reduïda la dona; el pare invoca tots els flagells del cel damunt l'exèrcit que hi sotmet la filla. Però, en aquells sobre qui s'abat, un destí tan brutal hi esborra les malediccions, les revoltes, les comparances, les meditacions sobre l'avenir i sobre el passat, gairebé el record. A l'esclau no li correspon pas, de ser fidel a la seva ciutat i als seus morts.

És quan pateix o mor un dels qui li ho han fet perdre tot, assolat la ciutat, massacrats els seus davant els ulls, és llavors que plora, l'esclau. ¿I per què no? Només li són permesos llavors, els plors. Fins imposats. I, en la servitud, ¿que no són sempre a punt de fluir, les llàgrimes, a la que poden fer-ho impunement?

*Digué ella plorant, i gemegaren les dones,
amb el pretext de Patrocle, cadascuna de les seves angoixes.*

En cap cas l'esclau no té llicència per a expressar res, tret del que pugui complaure l'amo. És per això que, si, en una vida tan trista, cap sentiment pot apuntar i animar-lo un poc, només pot ser l'amor per l'amo; al do d'estimar, tot altre camí li és barrat, així com, al cavall junyit, els braços del carro, les regnes, el mos, li barren tots els camins fora d'un. I si per miracle apareix l'esperança, per un favor, de tornar un dia a ser algú, ¿a quin grau no pujaran el reconeixement i l'amor per uns homes pels quals el passat proper encara hauria d'inspirar horror?

*L'espòs, a qui m'havien dat pare i mare respectada,
el vegí fora ciutat travessar per l'aram punxent.
Els tres germans, que infantat m'havia una sola mare,
¡tan estimats!, van trobar el dia fatal.
Però tu no vas deixar, quan el marit pel lleuger Aquil.les
fou mort, i destruïda la ciutat del diví Minos,
que vessés llàgrimes; em prometeres que el diví Aquil.les
dona legítima em faria i se m'enduria en els vaixells
a Pítia, a celebrar les noces entre els Mirmidons.
Per 'xò sens parar et ploro, a tu, que sempre has estat dolç.*

Més del que perd l'esclau no es pot pas perdre; perd tota vida interior. Només en retroba un xic quan apareix la possibilitat de canviar de destí. És així l'imperi de la força: va tan lluny com el de la natura. També la natura, quan entren en joc les necessitats vitals, esborra tota vida interior, fins el dolor de mare:

*Car fins Niobe, la dels bells cabells, pensà a menjar,
ella, que a casa seva dotze infants se li moriren,
sis filles i sis fills, en la flor de l'edat.
Ells, els matà Apol·ló amb el seu arc d'argent,
amb ella irat; elles, Àrtemis, que s'agrada de les fletxes.
És que s'havia igualat a Leto, de belles galtes,
dient "dos, ne té, d' infants, ella; jo n'he infantat molts".
I aquests dos, tot i ser sols dos, els van fer morir tots.
Ells, durant nou dies jagueren morts, ningú vingué
a colgà'ls. Eren pedres, la gent, pel voler de Zeus.
I el dia que en feia deu foren colgats pels déus del cel.
Ella, però, pensà a menjar, quan es llassà de llàgrimes.*

Mai no s'ha expressat amb tanta d'amargor la misèria de l'home, que fins el fa tornar incapaç de sentir la pròpia misèria.

La força manejada per altri, des que consisteix en un poder perpetu de vida i de mort, impera sobre l'ànima com la fam extrema. I és un imperi tan fred, tan dur, com si fos exercit per la matèria inert. L'home que arreu se sent el més feble es troba, al cor de les ciutats, tan sol, més sol que no s'hi pugui trobar l'home perdut en el desert.

*Dues bótes hi ha posades en el llindar de Zeus,
amb els dons que dóna, dolents a l'una, bons a l'altra...
Aquell a qui fa dons funestos, l'exposa als ultratges;
l'horrible necessitat l'encalça en la divina terra;
erra sense miraments ni dels homes ni dels déus.*

Així de despietadament la força esclafa, així de despietadament embriaga a qui la té o la creu tenir. En veritat, no la té ningú. Els homes no es divideixen pas, a la *Iliada*, en vençuts, esclaus, suplicants d'una banda, i vencedors, caps de l'altra; no s'hi troba ni un sol home que algun moment no sigui obligat a cedir sota la força. Els soldats, tot i lliures i armats, no per això en pateixen menys ordres i ultratges:

*Tot home del poble que veia posant-se a cridar,
amb el ceptre el colpia i l'escriu així:
"Miserable, estigues tranquil, escolta parlar els altres,
els superiors. Que no tens ni coratge ni força,
ni comptes per a re al combat, per a res a l'assemblea..."*

Tersit paga cares unes paraules tanmateix perfectament raonables, semblants a les que diu Aquil·les.

El colpí; ell es blegà, les llàgrimes li rajaren tot d'una,

*un tumor sangonent se li formà a l'esquena
sota el ceptre d'or; s'assegué i tingué por.
Amb dolor i estupor s'eixugà les llàgrimes.
Els altres, bé que apesarats, s'hi complagueren i rigueren.*

Però el mateix Aquil.les, aquest heroi orgullós, invencut, ens és mostrat des del començament del poema plorant d'humiliació i de dolor impotent, després que s'hagin endut davant seu la dona que volia per esposa sense haver gosat oposar-s'hi.

*...Però Aquil.les,
plorant, s'assegué lluny dels seus, apartat,
vora les ones blanquisses, l'esguard sobre la mar vinosa.*

Agamèmnon ha humiliat Aquil.les expressament, per fer-li veure que el qui mana és ell:

*...Així, sabràs
que puc més que no tu, i tothom s'hi pensarà,
a tractar-me d'igual i a plantà'm cara.*

Uns dies després, però, al cap suprem li ve el torn de plorar, és forçat a rebaixar-se, a suplicar, i li dol d'haver-ho de fer endebades.

La vergonya de la por tampoc no és estalviada a cap dels combatents. Els herois tremolen com els altres. N'hi ha prou amb un desafiament d'Hèctor per a consternar tots els grecs, sense excepció, fora d'Aquil.les i els seus, que no hi són:

*Digué, i tots callaren i restaren en silenci;
els feia vergonya refusar, por acceptar.*

Però a la que Àiax fa un pas endavant, la por canvia de costat:

*Als troians, un calfred de terror els féu defallir els membres;
a Hèctor mateix, el cor li féu un bot a dins el pit;
ja no podia, però, tremolar ni amagar-se...*

Dos dies després, Àiax experimenta també el terror:

*Zeus pare, des de dalt, feia en Àiax pujar la por.
S'atura, colpit, al darrere es posa l'escut de set pells,
tremola, mira esverat la multitud, com una bèstia...*

També a Aquil.les li arriba un cop de tremolar i gemegar de por, davant un riu, certament, no pas davant un home. Fora d'ell, absolutament tots ens són presentats algun moment com a vençuts. Més que no el valor, contribueix a determinar la victòria el destí cec, representat per la balança d'or de Zeus.

*Llavors, Zeus, el pare, desplega la balança d'or.
Hi posà dues sorts de la mort, que tot ho dalla,
l'una per als troians domadors de cavalls, l'altra per als grecs coberts d'aram.*

La prengué pel mig. Fou el jorn fatal dels grecs el que baixà.

A còpia de ser cec, el destí estableix una mena de justícia, també cega, que castiga els homes armats amb la llei del talió; la *Iliada* la va formular molt abans que l'Evangeli, i gairebé en els mateixos termes:

Ares és equitatiu, només mata aquells qui maten.

Si tots en néixer són destinats a patir la violència, és això una veritat a la qual l'imperi de les circumstàncies tanca els esperits dels homes. El fort no és mai absolutament fort, ni el feble mai absolutament feble, però ho ignoren, l'un i l'altre. No es creuen pas de la mateixa espècie; ni el feble es mira com a semblant del fort, ni com a tal és vist. El qui té la força es mou en un medi no resistent, sense que res, en la matèria humana d'entorn seu, pugui suscitar-li, entre embranzida i acte, aquest breu interval on habita el pensament. Allà on el pensament no té lloc, tampoc n'hi tenen ni la justícia ni la prudència. És per això que aquests homes armats actuen durament i folla. La seva arma s'enfonsa en l'enemic desarmat agafat als seus genolls; triomfen d'un moribund descrivint-li els ultratges que patirà el seu cos; Aquil.les degolla dotze adolescents troians damunt la pira de Patrocle amb tanta naturalitat com nosaltres tallem flors per a una tomba. En fer servir el poder que tenen, no ho pensen mai, que les conseqüències dels seus actes els faran també doblegar a ells. Quan, amb una paraula, es pot fer callar, tremolar, obeir, un vell, ¿s'hi pensa, en que les malediccions d'un sacerdot són importants als ulls dels endevins? ¿S'absté, un, de prendre la dona estimada d'Aquil.les, quan sap que ella i ell només podran fer que obeir? Aquil.les, quan gaudeix de veure fugir els miserables grecs, ¿pot pensar-ho, que aquesta fugida, que durarà i acabarà segons la seva voluntat, farà perdre la vida al seu amic i a si mateix? És així com aquells a qui la força és donada en préstec per la sort moren per comptar-hi massa.

No pot pas ser, que no morin. Car no consideren la seva força com a limitada, ni les seves relacions amb altri com un equilibri de forces desiguals. En no imposar els altres als seus moviments aquest temps d'aturada de què exclusivament procedeixen els miraments pels nostres semblants, en conclouen que el destí els ha permès tota llicència i cap ni una als inferiors. En conseqüència, van més enllà de la força de què disposen. És inevitablement que hi van, ignorant que és limitada. Queden llavors sense recursos, a mercè de l'atzar, i les coses ja no els obeeixen. De vegades l'atzar els afavoreix; de vegades els perjudica; heus-los aquí exposats nus a la desgràcia, sense l'armadura de poder que els protegia l'ànima, sense res ja des d'ara que els separi de les llàgrimes.

Aquest càstig de rigor geomètric, que castiga automàticament l'abús de la força, fou el primer objecte de meditació dels grecs. És l'ànima de l'epopeia; sota el nom de Nèmesi, és l'ànima de les tragèdies d'Èsquil; els pitagòrics, Sòcrates, Plató en partiren per pensar l'home i l'univers. La noció va esdevenir familiar arreu on l'hellenisme va penetrar. És potser aquesta noció grega el que subsisteix, sota el nom de karma, en països d'Orient impregnats de budisme; però l'Occident l'ha perduda i fins ja no té, en cap de les seves llengües, mot per a expressar-la; les idees de límit, de mesura, d'equilibri, que haurien de determinar la conducta de la vida, només tenen un ús servil en la tècnica. Només som geomètres amb la matèria; els grecs ho foren primerament en l'aprenentatge de la virtut.

La marxa de la guerra, en la *Iliada*, només consisteix en aquest joc de bàscula. El vencedor del moment se sent invencible, encara que poques hores abans hagi experimentat la desfeta; s'oblida de fer servir la victòria com una cosa que passarà. Al final

de la primera jornada de combat que reporta la *Iliada*, els grecs victoriosos podien sens dubte obtenir l'objecte dels seus esforços, és a dir, Helena i les seves riqueses; almenys, si suposem, com Homer, que l'exèrcit grec tenia raó de creure Helena a Troia. Els sacerdots egipcis, que devien saber-ho, van afirmar més tard a Heròdot que era a Egipte. De tota manera, aquella tarda, als grecs, això ja no els interessa:

*“Que ningú no accepti, ara, ni els béns de Paris
ni Helena; tothom veu, fins el més ignorant,
que Troia, ara, n'és a tocar, de la ruïna.”
Digué; i tots aclamaren entre els aqueus.*

El que volen és res de menys que tot. Totes les riqueses de Troia com a botí; tots els palaus, els temples i les cases com a cendres; dones i infants tots com a esclaus; els homes tots com a cadàvers. Obliden un detall; i és que no és pas en poder seu, tot; car no hi són pas, a Troia. Potser hi seran demà; potser no.

Hèctor, el mateix dia, es deixa anar al mateix oblit:

*Car prou ho sé, a les entranyes, dins el cor;
vindrà dia que caurà, la santa Ílion,
i Príam, i la nació de Príam, de bona llança.
No penso pas tant, però, en el dolor que els vindrà als troians,
en Hècuba, en Príam el rei,
i en els germans, que, tants i tan braus,
cauran a la pols sota els cops dels enemics,
com en tu, quan un dels grecs, de cuirassa d'aram,
t'estirarà, tota plorant, la llibertat llevant-te.
.....
Però, que sigui mort, jo, i la terra em colgui,
abans de sentir com crides, de veure com t'estiren.*

¿Què no oferiria, en aquest moment, per apartar horrors que creu inevitables? Però no pot oferir res sinó endebades. L'endemà-passat els grecs fugen miserablement, i el mateix Agamèmnon voldria embarcar-se. Hèctor, que llavors, cedint en poques coses, obtindria fàcilment la partença de l'enemic, ja no els vol permetre ni d'anar-se'n amb les mans buides:

*Fem focs arreu i que en pugui al cel l'esclat
de por que a la nit els grecs dels llargs cabells
per fugir no es llancin al dors ample de la mar...
Que més d'un tingui un dard dins seu a digerir,
..... per tal que tothom s'hi pensi,
abans de dur, als troians domadors de cavalls, la guerra que fa plorar.*

El desig es realitza; els grecs resten; i l'endemà, al migdia, d'ell i dels seus en fan un objecte llastimós:

*Ells, per la plana, fugien, com vaques
que un lleó empaita, arribat en plena nit...*

*Així els perseguia el poderós atrida Agamèmnon,
occint sens parar el darrer. Fugien, ells.*

A la tarda, Hèctor reprèn la iniciativa, recula altra vegada, tot seguit fa recular els grecs, és repel·lit després per Patrocle i les seves tropes fresques. Patrocle, en aprofitar l'avantatge més enllà de les seves forces, acaba trobant-se exposat, sense armadura i ferit, a l'espasa d'Hèctor, i al vespre Hèctor, victoriós, acull amb dures repulses l'avis prudent de Polidamant:

*“Ara que he rebut del fill de Cronos arter
la glòria vora els vaixells, aculant a la mar els grecs,
jimbècil!, no proposis pas uns tals consells davant el poble.
Cap troià t'escoltarà; no ho permetré pas.”
Hèctor així parlà, i l'aclamaren els troians...*

L'endemà Hèctor està perdut. Aquil·les l'ha fet recular per tota la plana i està a punt de matar-lo. Ha estat en tot moment el més fort dels dos, en el combat; ¡com no havia de ser-hi, després de setmanes de repòs, empès pel desig de venjança i de victòria, contra un enemic esgotat! Heus aquí Hèctor sol davant els murs de Troia, completament sol, esperant la mort i provant de disposar l'ànima a afrontar-la:

*¡Ai! si passava la porta i la muralla,
Polidamant, de veure'l, em faria avergonyir...
Ara que he perdut els meus per ma follia,
en tinc por, dels troians i les troianes de vels arrossegants,
i de sentir a dir a de menys braus que jo:
“Hèctor, refiat de sa força, ha perdut el país.”
¿I si, però, deixava a terra el meu escut bombat,
el meu bon casc i, recolzant la llança a la muralla,
me n'anava a l'encontre de l'il·lustre Aquil·les?...
¿Per què, però, el meu cor em dóna aquests consells?
No arribaria pas a acostar-m'hi; no tindria pietat,
ni miraments; em mataria, si hi anava així, nu,
com una dona...*

Hèctor no s'escapa de cap dels dolors i les vergonyes propis dels malaurats. Sol, despul·lat de tot prestigi de força, el coratge que l'ha mantingut fora muralla no el preserva pas de fugir:

*Hèctor, en veure'l, es posà a tremolar. No pogué resoldre
de restar...
...no és pas per una ovella o per una pell de bou
que s'esforcen, recompenses ordinàries de la cursa;
és per una vida, que corren, la d'Hèctor domador de cavalls.*

Ferit de mort, augmenta el triomf del vencedor amb súpliques vanes:

Per la teva vida, t'imploro, pels teus genolls, pels teus pares...

Els oients de la *Iliada*, però, sabien que la mort d'Hèctor donaria una curta joia a Aquil·les, la mort d'Aquil·les una curta joia als troians, l'anorreament de Troia una curta joia als aqueus.

Així, la violència esclafa aquells qui toca. Acaba per aparèixer exterior tant al qui la maneja com al qui la pateix; neix llavors la idea d'un destí sota el qual botxins i víctimes són semblantment innocents, vencedors i vençuts germans en la mateixa misèria. El vençut és una causa de malaurança per al vencedor, com el vencedor ho és per al vençut.

*Un sol fill li és nascut, per a una curta vida; i, a sobre,
envelleix sense el meu agombol, que, ben lluny de la pàtria,
davant Troia m'estic per fer-te mal a tu i als teus fills.*

Un ús moderat de la força, l'únic que permetria sortir de l'engranatge, demanaria una virtut més que humana, tan rara com una dignitat constant en la feblesa. D'altra banda, la moderació tampoc no és pas sempre mancada de perill; car el prestigi, que constitueix la força en més de les tres quartes parts, és fet abans que res de la superba indiferència del fort pels febles, tan encomanadissa que es comunica als qui en són objecte. Ordinàriament, però, no és pas un pensament polític, allò que aconsella l'excés. És la temptació de l'excés, que és gairebé irresistible. De vegades s'hi pronuncien paraules raonables, a la *Iliada*; les de Tersit ho són en el més alt grau. Les d'Aquil·les irritat també ho són:

*Res no hi ha que valgui com la vida, ni tots els béns que diuen
que hi ha a Ílion, la ciutat tan pròspera...
Car podem conquerir els bous, els grassos moltons...
Una vida humana, un cop fora, ja no es pot reconquerir.*

Les paraules raonables, però, cauen en el buit. Si un inferior en pronuncia cap, és castigat i calla; si és un cap, no hi conforma pas els actes. I en cas de necessitat sempre es troba un déu per a aconsellar la desraó. Finalment, fins i tot la idea de poder-se voler escapar de l'ocupació que per sort pertoca, la de matar i morir, desapareix de l'esperit:

*...nosaltres, a qui Zeus
des de joves ha assignat, fins a la vellesa, d'esgotar-nos
en guerres doloroses, fins a morir fins al darrer.*

Aquests combatents, ja, com tant de temps més tard els de Craona, se senten "tots condemnats".

Han caigut en aquesta situació pel parany més simple. Al començament, el seu cor és lleuger com sempre que es té a favor la força i en contra el buit. Tenen les armes a les mans; l'enemic és absent. Tret de quan es té l'ànima abatuda per la reputació de l'enemic, sempre s'és molt més fort que no un absent. L'absent no imposa pas el jou de la necessitat. Cap necessitat no apareix encara a l'esperit dels qui així se'n van, i és perquè se'n van com per joc, com de permís en temps d'obligació quotidiana.

¿On se'n són anades les nostres vanaglòries, quan ens afirmàvem tan braus,

*les que a Lemnos vanitosament vosaltres declamàveu,
empassant-vos carns de bou de banya dreta,
bevent en còpes que vessaven vi?
Que a cent o a dos cents d'aquests troians cadascú
al combat s'enfrontaria; ji heus ací que un de sol és massa per a tots!*

Fins i tot ja experimentada, la guerra no deixa pas de seguida de semblar un joc. La necessitat pròpia de la guerra és terrible, tota altra que la lligada als treballs de la pau; l'ànima només s'hi sotmet quan no pot ja defugir-la; mentre pot, passa dies buits de necessitat, dies de joc, de somni, arbitraris i irreal. El perill és llavors una abstracció, les vides que es destrueixen són com joguines trencades per un infant i igual d'indiferents; l'heroisme és una posa de teatre, sollada de fatxenderia. Si, a més, un moment una abundor de vida ve a multiplicar el poder d'actuar, hom es creu irresistible en virtut d'un ajut diví que garanteix contra la desfeta i la mort. La guerra és fàcil, llavors, i estimada baixament.

Però per a la majoria aquest estat no dura gaire. Ve dia que la por, la desfeta, la mort dels companys estimats, fan doblregar l'ànima del combatent sota la necessitat. La guerra deixa llavors de ser un joc o un somni; el guerrer comprèn a la fi que la guerra realment existeix. És una realitat dura, infinitament massa dura perquè es pugui suportar, car conté la mort. El pensament de la mort no es pot pas aguantar, si no és per esclats, des que se sent que la mort és efectivament possible. És veritat que tot home és destinat a morir, i que un soldat pot envellir enmig dels combats; però per als qui tenen l'ànima sotmesa al jou de la guerra, la relació entre la mort i l'avenir no és pas igual que per als altres. Per als altres, la mort és un límit imposat per endavant a l'avenir; per a ells, és el mateix avenir, l'avenir que els assigna la professió. Que hi hagi homes que tinguin la mort per professió, és contra natura, això. A la que la pràctica de la guerra ha fet tornar sensible la possibilitat de mort que conté cada minut, el pensament esdevé incapaç de passar del dia a l'endemà sense travessar la imatge de la mort. L'esperit és llavors tibant com només pot aguantar de ser-ho durant poc temps; però cada nova albada porta la mateixa necessitat; els dies així afegits fan anys. L'ànima pateix violència cada dia. Cada matí l'ànima es mutila de tota aspiració, car el pensament no pot viatjar pel temps sense passar per la mort. Així, la guerra esborra tota idea de finalitat, fins la idea de la finalitat de la guerra. Fins i tot esborra el pensament de posar fi a la guerra. La possibilitat d'una situació tan violenta és inconcebible mentre no s'hi és; la seva fi és inconcebible quan s'hi és. Així, no es fa res per arribar a aquesta fi. Els braços, en presència de l'enemic armat, no poden pas deixar d'agafar i fer anar les armes; l'esperit hauria de fer combinacions, per trobar-hi una sortida; a aquest efecte, però, n'ha perdut tota la capacitat. És ocupat, tot ell, a violentar-se. Sempre, entre els homes, es tracti de servitud o de guerra, les desgràcies intolerables duren pel seu propi pes i semblen, així, des de fora, fàcils de suportar; duren perquè lleven els recursos necessaris per a sortir-ne.

Tanmateix, l'ànima sotmesa a la guerra l'anhela, el deslliurament; però el deslliurament se li presenta sota una forma tràgica, extrema, sota la forma de la destrucció. Una fi moderada, raonable, deixaria al descobert, per al pensament, una desgràcia tan violenta que no es podria aguantar ni com a record. El terror, el dolor, l'esgotament, les massacres, els companys sacrificats, hom no creu pas que totes aquestes coses puguin deixar de remordir l'ànima si l'embriaguesa de la força no ve a ofegar-les. La idea que un esforç sense límits pugui arribar a aportar només un profit nul o limitat fa mal.

*¿I què? ¿Deixarem que Príam, que els troians, es vantin
de l'argiana Helena, per qui tants de grecs
davant Troia han mort lluny de la terra natal?...
¿I què? ¿Vols que la ciutat de Troia, dels carrers amples,
la deixem estar, sofert com hem per ella tantes de misèries?*

¿Què se li'n fa, d'Helena, a Ulisses? ¿Què li importa fins i tot Troia, plena de riqueses que no compensaran pas la ruïna d'Ítaca? Troia i Helena importen solament com a causes de la sang i les llàgrimes dels grecs; és apoderant-se'n que hom pot dominar records afrosos. L'ànima que l'existència d'un enemic ha obligat a destruir dins seu el que la natura hi havia ficat sols creu poder-se'n guarir amb la destrucció de l'enemic. I, alhora, la mort dels companys estimats suscita una ombrívola emulació de morir:

*¡Ah! ¡morir tot seguit, ara que l'amic ha hagut
de caure sense el meu ajut! Ben lluny de la pàtria
ha mort, no m'ha pas tingut per apartar la mort...
Ara surto a cercar el qui ha occit un cap tan car,
Hèctor; la mort, la rebré en el moment en què
Zeus voldrà acomplir-la, i tots els altres déus.*

El mateix desesper, llavors, empeny a morir i matar:

*Prou ho sé, que el meu destí és de morir ací,
del pare i la mare estimats tan lluny; mentrestant, però,
no pararé que els troians no se'n facin un fart, de guerra.*

L'home habitat per aquesta doble necessitat de mort pertany, mentre no esdevé altre, a una raça diferent de la dels vius.

¿Quin eco pot trobar-hi, en aquests cors, la tímida aspiració a la vida quan el vençut suplica que se li permeti de veure encara el dia? Ja la possessió de les armes d'una banda, i la seva privació de l'altra, treuen a la vida amenaçada gairebé tota importància; ¿i com, el qui ha destruït dins seu el pensament de com n'és de dolç de veure la claror, el respectarà en aquest plany humil i inútil?

*Sóc als teus genolls, Aquil·les; mira per mi, tingues pietat;
hi sóc com a suplicant, oh fill de Zeus, digne d'esguard.
Que a ca teva vaig ser el primer de menjar el pa de Demèter
el dia que em vas prendre al meu verger ben conrat.
I em vengueres, duent-me lluny del pare i dels meus,
a Lemnos la santa; i et daren per mi una hecatombe.
Vaig ser recomprat tres cops més; aquesta aurora m'és
avui la dotzena, d'ençà que tocat ne sóc a Ílion
després de tants dolors. Ve-te'm ací encara a les teves mans
per un destí funest. Dec ser odiós a Zeus pare,
que altre cop me lliuri a tu; per a poca vida la mare
me va infantar, Laotoè, filla del vell Altos...*

¡Quina resposta acull aquesta feble esperança!

*¡Vinga, amic, mor, tu també! ¿Per què et planys així?
També és mort Patrocle, i valia molt més que tu.
I jo, ¿que no veus com ne sóc, de bell i gran?
Sóc de raça noble, una deessa m'és mare;
però també damunt meu hi ha la mort i el dur destí.
Serà a l'aurora, o cap al tard, o al mig del dia,
que a mi també per les armes m'arrencaran la vida...*

Per a respectar la vida en altri quan hom s'ha hagut de mutilar a si mateix de tota aspiració a viure, cal un esforç de generositat capaç de rompre el cor. No podem pas suposar cap dels guerrers d'Homer capaç d'aquest esforç, fora potser d'aquell que en certa manera es troba al centre del poema, Patrocle, que "va saber ser dolç entre tots" i a la *Iliada* no hi comet res de brutal ni de cruel. Però ¿quants en coneixem, d'homes, en milers d'anys d'història, que hagin donat prova d'una tan divina generositat? Fa de mal creure que puguéssim anomenar-ne dos o tres. Sense aquesta generositat, el soldat vencedor és com un flagell de la natura; posseït per la guerra, esdevé, tant com l'esclau, bé que de manera tota altra, una cosa, i tan poc poder tenen damunt seu les paraules com damunt la matèria. L'un i l'altre, en contacte amb la força, en pateixen l'efecte infal·lible: el de fer tornar, els qui toca, o muts o sords.

És així la naturalesa de la força. El poder que té de transformar els homes en coses és doble i s'exerceix per dos costats; petrifica diferentment, però igualment, les ànimes dels qui la pateixen i les dels qui la manegen. Aquesta propietat ateny el grau més alt, enmig del combat, a partir del moment en què la batalla es decanta per una banda. Les batalles no es decideixen pas entre homes que calculen, combinen, prenen una resolució i l'executen, sinó entre homes despullats d'aquestes facultats, transformats, caiguts al rang o bé de matèria inert, que només és passivitat, o bé al de forces cegues, que només són empenta. És aquest el darrer secret de la guerra, i la *Iliada* l'expressa amb les seves comparances, on les guerres es presenten com a semblants o bé a l'incendi, a la inundació, al vent, a les bèsties feres, a no importa quina causa cega de desastre, o bé a animals porucs, a arbres, a aigua, a sorra, a tot el que és mogut per la violència de les forces exteriors. Grecs i troians, d'un dia a l'altre, de vegades d'una hora a l'altra, experimenten successivament l'una i l'altra transmutació:

*Com, pel lleó que vol matar, unes vaques són escomeses,
que en una prada pantanosa i vasta herbejen
a milers...; totes tremolen; així aleshores als aqueus,
esfereïts, els feren fugir Hèctor i Zeus pare,
a tots...
Com quan el foc destructor cau en l'espessor d'un bosc
i arreu giravoltant el vent el porta, i llavors els troncs,
arrencats, cauen empesos pel foc violent,
així l'atrida Agamèmnon feia caure els caps
dels troians que fugien...*

L'art de la guerra no és altra cosa que l'art de provocar aquestes transformacions, i el material, els procediments, fins la mort infligida a l'enemic, només en són mitjans; té per

verdader objecte l'ànima dels combatents. Aquestes transformacions, però, són sempre un misteri, i en són autors els déus, ells que toquen la imaginació dels homes. Sigui el que sigui, aquesta doble propietat de petrificació és essencial a la força, i una ànima posada en contacte amb la força només se n'escapa per una espècie de miracle. Aquests miracles són rars i curts.

La lleugeresa dels qui manegen sense respecte els homes i les coses que tenen o creuen tenir a la seva mercè, la desesperació que obliga el soldat a destruir, l'esclafament de l'esclau i del vençut, les massacres, tot contribueix a estendre un llenç uniforme d'horror. La força n'és l'únic heroi. En resultaria una trista monotonia, si no hi hagués, escampats per ci per lla, moments lluminosos; moments breus i divins en què els homes tenen ànima. L'ànima que es desvetlla així, un instant, per a perdre's aviat per l'imperi de la força, es desvetlla pura i intacta; no hi ha cap sentiment ambigu, complicat o tèrbol; només el coratge i l'amor hi tenen lloc. De vegades l'home troba així l'ànima en deliberar amb si mateix, quan prova, com Hèctor davant Troia, sense socors dels déus ni dels homes, d'afrontar el destí. Els altres moments en què els homes troben l'ànima són aquells en què estimen; gairebé cap forma pura de l'amor entre els homes no n'és absent, de la *Iliada*.

La tradició de l'hospitalitat, fins i tot després de generacions, preval damunt l'encegament del combat:

*Així, sóc per a tu un hoste estimat a dins d'Argos...
Evitem-nos les llances l'un a l'altre, també en el barreig.*

L'amor del fill pels pares, del pare o de la mare pel fill, és contínuament indicat de manera tan breu com colpidora:

*Ella respongué, Tetis, vessant llàgrimes:
"M'ets nascut per a una curta vida, fill meu, així com parles..."*

Així com l'amor fraternal:

*Els meus tres germans, que infantat m'havia una sola mare,
jtan estimats!...*

L'amor conjugal, condemnat a la desgràcia, és d'una puresa sorprenent. L'espòs, en evocar les humiliacions de l'esclavatge que esperen a la dona estimada, omet aquella el sol pensament de la qual sollaria per endavant la seva tendresa. No hi ha res tan simple com les paraules adreçades per l'esposa al qui va a morir.

*...més me valdria,
si et perdo, d'estar sota terra; no tindrè ja
cap més recurs, quan trobat hakis el destí,
només que mals...*

No pas menys colpidores són les paraules adreçades a l'espòs mort:

*Espòs meu, abans d'hora has mort, tan jove; i jo, ta vídua,
em deixes sola a casa; el nostre infant, encara tan petit,*

*que hem tingut tu i jo, malaurat. Ni crec pas
que mai sigui gran...*

.....
*Car en morir no m'has pas, del llit estant, estès les mans,
ni has dit cap paraula sàvia, perquè sempre
hi pensi nit i dia vessant llàgrimes.*

La més bella amistat, la de companys de combats, és el tema dels darrers cants:

*...Però Aquil.les
plorava, recordant el companyó estimat; el son
no li venia, que tot ho venç; de continu es regirava...*

Però el triomf més pur de l'amor, la gràcia suprema de les guerres, és l'amistat que puja al cor dels enemics mortals. Fa desaparèixer la fam de venjança pel fill mort, per l'amic mort, esborra per un miracle encara més gran la distància entre benefactor i suplicant, entre vencedor i vençut:

*Però quan els desigs de beure i de menjar foren apagats,
llavors el dardanià Príam es posà a admirar Aquil.les,
com n'era de gran i bell; tenia el rostre d'un déu.
Al seu torn, el dardanià Príam fou admirat d'Aquil.les,
que el bell rostre li esguardava i li escoltava la veu.
I quan s'hagueren sadollat de contemplar-se l'un a l'altre...*

Aquests moments de gràcia són rars, a la *Iliada*, però són prou per a fer sentir amb una extrema recança el que la violència fa i farà desaparèixer.

Tanmateix, una tal acumulació de violències fóra freda sense un accent d'inguarible amargor que es fa contínuament sentir, tot i que indicat sovint per un sol mot, sovint fins i tot per una cesura, per la disposició d'un mot significatiu a final de vers. És per això que la *Iliada* és una cosa única, per aquesta amargor procedent de la tendresa, que s'estén damunt tots els humans com la claror del sol. Mai el to no deixa d'estar impregnat d'amargor, mai tampoc no s'abaixa al plany. La justícia i l'amor, que no hi poden tenir gaire lloc, en aquest quadre d'extremes i injustes violències, el banyen amb la seva claror sense ser-hi mai sensibles altrament que per l'accent. Res de preciós, destinat o no a desaparèixer, no és menyspreat; la misèria de tots és exposada sense dissimulació ni desdeny; cap home no és posat per sobre o per sota de la condició comuna a tots; tot el que és destruït sap greu. Vencedors i vençuts ens són igualment acostats, són al mateix títol els semblants del poeta i de l'oïdor. Si hi ha cap diferència, és que la desgràcia dels enemics és potser més dolorosament sentida.

*Així, allí caigué, adormit per un son d'aram,
el malaurat, lluny de l'esposa, defensant els seus...*

¡Quin accent per a evocar la sort de l'adolescent venut per Aquil.les a Lemnos!

*Onze dies alegrà el cor entre aquells que estimava,
tornat que era de Lemnos; el dotzè, una altra vegada*

*el lliurà Déu a les mans d'Aquil·les, el qui l'havia
d'enviar a l'Hades, tot i que no volgués partir.*

I la sort d'Euforb, aquell qui només vegé un dia de guerra:

La sang li xopa els cabells, als de les Gràcies semblants...

Quan hom plora Hèctor:

...custodi de les esposes castes i els infantons

aquests mots són prou per a fer aparèixer la castedat sollada per força i els infants lliurats a les armes. La font a les portes de Troia esdevé un objecte de plany punyent, quan Hèctor la supera corrent per salvar la seva vida condemnada:

*Allà hi havia uns amplis safareigs, ben a prop,
bells, de pedra, on els vestits resplendents
eren rentats per les dones de Troia i les noies, tan belles,
abans, durant la pau, abans que vinguessin els aqueus.
Era per allà que corrien, fugint, l'altre al darrere encaçant...*

Tota la *Iliada* és sota l'ombra de la desgràcia més gran que hi hagi entre els homes, la destrucció d'una ciutat. Aquesta desgràcia, si el poeta fos nat a Troia, no hi fóra pas més punyent. El to, quan es tracta dels aqueus que moren ben lluny de la pàtria, però, no és pas diferent.

Les breus evocacions del món de la pau fan mal, de tant com aquesta altra vida, aquesta vida dels vius, apareix calma i plena:

*Mentre fou l'aurora i el dia s'alçà,
als dos cantons els trets colpiren, els homes caigueren.
Però a l'hora que el llenyataire se'n va a preparar l'àpat
als sots de les muntanyes, sadolls els braços
de segar els grans arbres, i al cor li puja un abandó,
i el desig del dolç menjar el pren a les entranyes,
en aquesta hora, pel seu valor, els dànaus esbotzaren el front.*

Tot el que és absent de la guerra, tot el que la guerra destrueix o amenaça és embolcallat de poesia, a la *Iliada*; els fets de guerra no ho són mai. El pas de la vida a la mort no és entelat de cap reticència:

*Llavors li saltaren les dents; li arribà, dels dos costats,
sang als ulls; la sang que pels llavis i els narius
treia, badat de boca; la mort, amb el seu negre llenç, l'embolcallà.*

La freda brutalitat dels fets de guerra no és disfressada per res, perquè ni vencedors ni vençuts no són admirats, menyspreats ni odiats. El destí i els déus decideixen gairebé sempre la sort canviant dels combats. Dins els límits assignats pel destí, els déus disposen sobiranament de la victòria i de la desfeta; són sempre ells qui provoquen les follies i les

traïcions per què la pau és cada cop impedita; la guerra és cosa seva, i només hi tenen per mòbils el caprici i la malícia. Pel que fa als guerrers, les comparances que els fan aparèixer, vencedors o vençuts, com a bèsties o coses no poden fer sentir ni admiració ni menyspreu, ans solament llàstima que els homes puguin ser transformats així.

L'extraordinària equitat que inspira la *Iliada* potser té exemples desconeguts de nosaltres, però no ha pas tingut imitadors. És amb prou feines que sentim que el poeta sigui grec i no troià. El to del poema sembla donar directament testimoni de l'origen de les parts més antigues; la història potser no ens hi farà mai claror, en això. Si creiem, amb Tucídides, que vuitanta anys després de la destrucció de Troia els aqueus van patir al seu torn una conquesta, podem demanar-nos si aquest cants, on el ferro és anomenat ben rarament, no són pas cants d'aquests vençuts, dels quals potser uns quants s'exiliaren. Obligats a viure i a morir "lluny de la pàtria", com els grecs caiguts davant Troia, havent perdut com els troians les seves ciutats, es retrobaven a si mateixos tant en els vencedors, els seus pares, com en els vençuts, la misèria dels quals s'assemblava a la seva; la veritat d'aquesta guerra encara propera se'ls podia presentar a través dels anys ni entelada per l'embriaguesa de l'orgull ni per la humiliació. Podien representar-se-la alhora com a vencedors i com a vençuts, i conèixer així el que mai vencedors ni vençuts no han conegut, estant els uns i els altres encegats. Vet aquí un somni, però. No es pot fer gaire més que somniar, sobre temps tan llunys.

Sigui el que sigui, aquest poema és una cosa miraculosa. L'amargor recau sobre l'única justa causa d'amargor, la subordinació de l'ànima humana a la força, és a dir, a fi de comptes, a la matèria. Aquesta subordinació és la mateixa en tots els mortals, encara que l'ànima la porti diversament segons el grau de virtut. Ningú a la *Iliada* no hi és sostret, així com ningú no hi és sostret a la terra. Cap dels qui hi sucumbeixen no és vist per aquest fet com a menyspreable. Tot el que, dins l'ànima i en les relacions humanes, s'escapa de l'imperi de la força és estimat, però estimat dolorosament, a causa del perill de destrucció continuament suspès damunt seu. Aquest és l'esperit de l'única epopeia verdadera que té l'Occident. L'*Odissea* sembla ser solament una excel·lent imitació, adés de la *Iliada*, adés de poemes orientals; l'*Eneida* n'és una imitació que, per brillant que sigui, és espatllada per la fredor, la declamació i el mal gust. Les cançons de gesta no han sabut atènyer la grandesa per manca d'equitat; la mort d'un enemic no és pas sentida, per l'autor i el lector, en la *Chanson de Roland*, com la mort de Roland.

La tragèdia àtica, almenys la d'Èsquil i la de Sòfocles, és la vera continuació de l'epopeia. El pensament de la justícia la il·lumina sense intervenir-hi mai; la força hi apareix en la seva freda duresa, sempre acompanyada dels efectes funestos de què no se n'escapa ni el qui l'usa ni el qui la pateix; la humiliació de l'ànima sota la coerció no hi és ni disfressada, ni embolcallada de pietat fàcil, ni proposada al menyspreu; més d'un ésser ferit per la degradació de la desgràcia hi és ofert a l'admiració. L'Evangeli és la darrera i meravellosa expressió del geni grec, com la *Iliada* n'és la primera; l'esperit de Grècia s'hi deixa veure no solament per ser-hi ordenat de cercar, amb exclusió de tot altre bé, "el regne de la justícia del nostre Pare celestial", sinó també perquè hi és exposada la misèria humana, i això en un ésser diví i alhora humà. Els relats de la Passió mostren com un esperit diví, unit a la carn, és alterat per la malaureja, tremola davant el sofriment i la mort, se sent, al fons de l'angoixa, separat dels homes i de Déu. El sentiment de la misèria humana els dóna aquest accent de simplicitat que és la marca del geni grec, que fa tot el que tenen de valor la tragèdia àtica i la *Iliada*. Certes paraules tenen un so estranyament proper al de l'epopeia, i l'adolescent troià enviat a l'Hades malgrat no voler-se'n hi anar ve a la memòria quan Crist diu a Pere: "Un altre et cenyirà i et durà on no vols anar."

Aquest accent no és separable del pensament que inspira l'Evangeli; car el sentiment de la misèria humana és una condició de la justícia i de l'amor. Aquell qui ignora fins a quin punt la fortuna variable i la necessitat tenen tota ànima humana sota la seva dependència no pot pas mirar com a semblants ni estimar com a si mateix aquells qui l'atzar ha separat d'ell per un abís. La diversitat de les coercions que pesen sobre els homes fa néixer la il·lusió que, d'homes, n'hi ha espècies diferents sense possible comunicació entre elles. Només és possible estimar i ser just si es coneix l'imperi de la força i se sap no respectar-lo.

Les relacions de l'ànima humana i del destí, en quina mesura cada ànima modela la pròpia sort, allò que una despietada necessitat transforma en una ànima, sigui la que sigui, a mercè de la sort variable, allò que per efecte de la virtut i de la gràcia en pot restar intacte, és una matèria en què la mentida és fàcil i seductora. L'orgull, la humiliació, l'odi, el menyspreu, la indiferència, el desig d'oblidar o d'ignorar, tot contribueix a fer-ne néixer la temptació. En particular, res no hi ha més rar que una justa expressió de la desgràcia; en analitzar-la, es fingeix gairebé sempre de creure tan aviat que la caiguda és una vocació innata del desgraciat com que l'ànima pot carregar la desgràcia sense quedar-ne marcada, sense canviar tots els pensaments d'una manera només pròpia de la desgràcia que carrega. Els grecs, al més sovint, van tenir la força d'ànima que permet de no mentir-se; en foren recompensats i van saber atènyer en tota cosa el més alt grau de lucidesa, de puresa i de simplicitat. Però l'esperit que es va transmetre de la *Iliada* a l'Evangeli passant pels pensadors i els poetes tràgics no va travessar gaire els límits de la civilització grega; i després de la destrucció de Grècia només n'han quedat reflexos.

Els romans i els hebreus es van creure els uns i els altres sostrets a la comuna misèria humana, els primers en tant que nació escollida pel destí per a ser la mestressa del món, els segons pel favor del seu Déu i en la mesura exacta en què l'obeïen. Els romans menyspreaven els estrangers, els enemics, els vençuts, els inferiors, els esclaus; tampoc, no van tenir ni epopeies ni tragèdies. Reemplaçaven les tragèdies pels jocs de gladiadors. Els hebreus veien en la desgràcia el signe del pecat i per consegüent un motiu legítim de menyspreu; veien els enemics vençuts com a odiosos fins i tot a Déu i condemnats a expiar crims, cosa que feia que hi fos permesa la crueltat i fins i tot indispensable. Tampoc, cap text de l'Antic Testament no té un so comparable al de l'epopeia grega, fora potser de certes parts del poema de Job. Romans i hebreus, durant vint segles de cristianisme, han estat admirats, llegits, imitats en els actes i les paraules, citats cada vegada que ha calgut justificar un crim.

A més a més, l'esperit de l'Evangeli no se'ls ha pas transmès pur, a les generacions successives de cristians. Des dels primers temps hom ha cregut veure com un signe de la gràcia, en els màrtirs, el fet de patir els sofriments i la mort amb joia; com si els efectes de la gràcia poguessin anar més lluny en els homes que en el Crist. Aquells qui pensen que fins i tot Déu, un cop esdevingut home, no ha pogut tenir davant els ulls el rigor del destí sense tremolar d'angoixa haurien hagut de comprendre que només poden elevar-se aparentment per damunt de la misèria humana els homes que disfressen el rigor del destí davant els propis ulls per mitjà de la il·lusió, l'embriaguesa o el fanatisme. L'home no protegit per l'armadura de cap mentida no pot patir la força sense ser-ne afectat fins a l'ànima. La gràcia pot impedir que aquesta ferida el corrompi, no la pot pas, però, impedir. Per haver-ho oblidat massa, la tradició cristiana no ha sabut retrobar més que molt rarament la simplicitat que fa punyent cada frase dels relats de la Passió. D'altra banda, el costum de convertir amb coacció ha entelat els efectes de la força damunt l'ànima dels qui la manegen.

Malgrat la breu embriaguesa causada durant el Renaixement pel descobriment de les lletres gregues, el geni de Grècia no ha pas ressuscitat, en el curs de vint segles. N'apareix alguna cosa en Villon, Shakespeare, Cervantes, Molière i una vegada en Racine. La misèria humana és posada al descobert, pel que fa a l'amor, a *L'École des Femmes*, a *Phèdre*; un segle ben estrany, a més, en què, al contrari de l'edat èpica, només en l'amor era permès de veure la misèria de l'home, mentre que els efectes de la força en la guerra i en la política havien d'anar sempre embolcallats de glòria. Podríem encara potser citar altres noms. Però res del que han produït els pobles d'Europa no val el primer poema conegut aparegut en un d'ells. Potser retrobaran el geni èpic quan sabran no creure res a cobert de la sort, no admirar mai la força, no odiar els enemics, no menysprear els malaurats. Fa de mal creure que hagi de ser aviat.

Notes del traductor:

1.- Aquest text, pensat com a article per a *La Nouvelle Revue Française*, Simone Weil l'escrigué durant els mesos que van de començament del 1938 a la tardor del 1939. Com que aquesta revista li demanava una forta reducció del text de les citacions, s'hi oposà. Aparegué complet, més tard, en dos lliuraments, a *Les Cahiers du Sud*, als números 230 i 231, de desembre del 1940 i gener del 1941 respectivament.